

RAQAMLI IQTISODIYOTDA BIZNESNING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Samiyeva Maftuna Faxriddin qizi

TDIU, tadqiqotchi

Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi

TDIU, tadqiqotchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish xususiyatlari va innovatsiya haqida soʻz yuritilgan. Bugunda shiddat bilan rivojlanayotgan global iqtisodiyot sharoitida raqamli iqtisodiyot oʻz rivojlanishining boshlangʻich davrida boʻlib, zamonamizning raqamli axborot bosqichiga butunlay oʻtishi atigi bir necha yilni tashkil etadi. Maqolada AKT infratuzilmasini baholash, foydalanuvchi tajribasini tahlil qilish va tezkor rivojlanish amaliyotini qoʻllash boʻyicha tushunchalar berilgan. U ushbu optimallashtirishning ijobiy natijalarini, jumladan, samaradorlikni oshirish, mijozlar tajribasini yaxshilash va maʼlumotlarni ilgʻor boshqarishni taʼkidlaydi.

Kalit soʻzlar: axborot kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli xizmatlar, optimallashtirish, rivojlanish xususiyatlari tashkiliy jarayonlar, zamonaviy texnologiyalar.

Аннотация. В данной статье рассматриваются об особенностях развития и инноваций цифровой экономики. Сегодня, в условиях стремительно развивающейся мировой экономики, цифровая экономика находится на начальном этапе своего развития, и полный переход к цифровой информационной стадии современности займет всего несколько лет. В статье представлена информация об оценке инфраструктуры ИКТ, анализе пользовательского опыта и применении практик гибкой разработки. Она подчеркивает положительные результаты этой оптимизации, включая повышение эффективности, улучшение качества обслуживания клиентов и расширенное управление данными.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, цифровые сервисы, оптимизация, особенности развития, организационные процессы, современные технологии.

Annotation. This article talks about the features of digital economy development and innovation. Today, in the conditions of the rapidly developing global economy, the digital economy is in the initial period of its development, and the complete transition on the digital information stage of our time will take only a few years. The article provides insights into ICT infrastructure assessment, user experience analysis, and application of agile development practices. He highlights the positive results of this optimization, including increased efficiency, improved customer experience analysis, and application of agile development practices. He highlights the positive results of this

optimization, including increased efficiency, improved customer experience and advanced data management.

Keywords: information communication technologies, digital services, optimization, development features, organizational processes, modern technologies.

KIRISH

Bugun jamiyatda raqamli texnologiyalarning ahamiyati tobora ortmoqda. Ularning keng joriy qilinishi va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish masalalari hozirgi zamonda har bir davlat uchun jiddiy hayotiy masalaga aylangan. Ekspertlar fikricha, kelgusi 3 yilda iqtisodiyotni raqamlashtirish orqali dunyodagi 22 foiz ish o'zni axborot texnologiyalari yordamida yaratiladi. Prezidentimizning Oliy Majlisga Murojaatnomasida raqamli iqtisodiyotga faol o'tish kelgusi 5 yildagi eng ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilandi [1].

Raqamli iqtisodiyot, birinchi navbatda, korrupsiyadan holi hududda ishlash imkoniyatini yaratadi. U "xufiyona iqtisodiyot"ning asosiy kushandasidir. Chunki raqamlar hamma narsani muhrlaydi, xotirada saqlaydi. Kerak paytda ma'lumotlarni tez taqdim etadi. Buning natijasida esa iqtisodiyotga yo'naltirilgan qonuniy mablag'lar joy-joyiga sarflanadi. Ayniqsa, soliqlarning o'z vaqtida to'g'ri hisoblanishi va to'lanishi, byudjet taqsimoti oshkorligi, ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan mablag'lar, maktablar, shifoxonalar, yo'llarga ajratilgan pullar to'liq o'z manziliga maqsadli yetib borishiga zamin yaratiladi. Shu bois raqamli texnologiyalarni bizni taraqqiyotga eltadigan eng qisqa yo'l, deya atash g'oyat oqilona va odilona ta'rif bo'ladi [2].

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining birinchi o'rinbosari Olimjon Umarov ta'kidlashicha, raqamli iqtisodiyot alohida turini emas, balki ishbilarmonlik, sanoat obyektlari, xizmatlarda axborot texnologiyalaridan faol foydalanishni anglatadi. Agar oddiy iqtisodiyotda moddiy buyumlar asosiy resurs hisoblansa, raqamli iqtisodiyotda bu qayta ishlanadigan hamda uzatiladigan axborot, ma'lumotlar bo'ladi. Raqamli iqtisodiyot yirik sanoat obyektlari ish samaradorligini oshirish, faoliyat shaffofligini ta'minlash, mahsulot tannarxini kamaytirish imkonini beradi [3]. Muminova E. tadqiqotlarida mamlakat sanoatini rivojlantirishda blokchain texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi, korxonalar kooperatsiyasida elektron savdo hamda elektron shartnomalarning ahamiyati to'g'risida izlanishlar olib borilgan. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ochiqlik, xalqaro iqtisodiy-siyosiy aloqalarning rivojlanishi yurtimizda sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlash imkoniyatlarini yuzaga keltirdi. Ma'lumki, bugungi kunda raqamli iqtisodiyot qo'shimcha qiymat yaratishda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Iqtisodiyot tarmoqlaridagi amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida raqamli axborotlar ta'siri asosida kuzatilayotgan jarayonlar sanoat korxonalari strategik rivojlanishida asosiy hal qiluvchi kuchga ega bo'lmoqda [8].

AKT infratuzilmasini baholash takomillashtirish yoki modernizatsiya qilishni talab qiladigan sohalarni aniqlash uchun tashkilotning joriy AKT infratuzilmasini har tomonlama baholash uskuna, dasturiy ta'minot, tarmoq imkoniyatlari va ma'lumotlarni saqlash hajmi kabi omillarni baholanadi. Raqamli xizmatlarni tashkil etishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish jarayonlarini takomillashtirish uchun tizimli va strategik yondashuvni qo'llash juda muhimdir. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi usullarni amalga oshirish mumkin:

raqamlashtirishning kundalik hayotimizga tezroq kirib kelishini xohlasak, raqamlashtirish ta'sirida turmushimizda turli qulayliklar paydo bo'lishini istasak, raqamlashtirish tatbig'ida, albatta, tizimli yondashuv lozim. Qarang, salkam o'n yildan buyon elektron hukumat tizimini rivojlantirishga intilib kelamiz.

natijalar esa faqatgina so'nggi yillarda ko'zga tashlana boshladi. Birgina bank plastik kartasi misolida olaylik. Ilgari bank kartalarida mablag' bo'lsa-da, uni sarf qilish yoki naqdlashtirish imkoniyati juda ayanchli holatda edi. O'z oylik maoshimizning qaysidir qismidan voz kechishimiz yoki zarur tovarlarni qimmatroq narxlarda xarid qilishimiz ham bor gap edi. Endilikda esa, bank mijozlari onlayn xaridlarni amalga oshirish, mobil qurilmalar yordamida pul mablag'larini erkin o'tkazish imkoniyatiga ega.

raqamlashtirish texnologiyalarini kundalik hayotimizga maqsadli joriy qilishda eng muhimi, davlat xizmatlarini aholiga taklif qilish orqali xalq bilan interfaol muloqot tezlashmoqda. Bu esa "intellektual hukumat" tamoyillari asosida aholi va tadbirkorlik subyektlariga elektron davlat xizmatlari ko'rsatish tizimini yanada kengaytirish naqadar to'g'ri yo'l ekanligini ham ko'rsatadi.

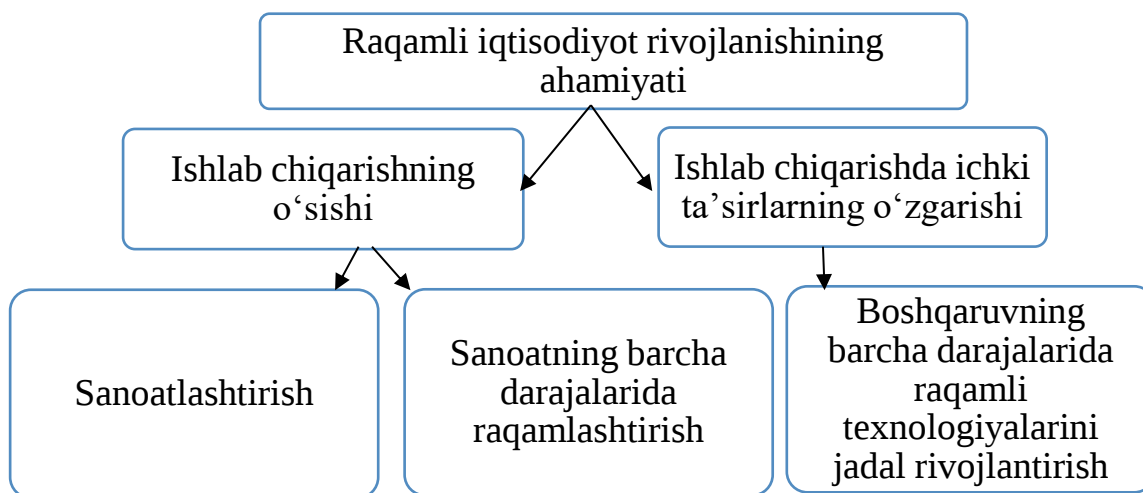
Tabiiyki, mazkur holatlarni ijobiy baholash, e'tirof etish mumkin. Chunki davlatimiz tomonidan amalga oshirilayotgan raqamlashtirishga oid dasturlar xalqimiz, qolaversa, tadbirkorlarimiz xohish-istaklarini to'g'ri anglash imkonini beradi. Tabiiyki, ushbu dasturlarni yanada kengaytirish, takomillashtirish kerak. Biroq ayrim muammolar borki, ularning yechimini qisqa fursatda topish talab etiladi.

METODOLOGIYA

Maqolada AKT infratuzilmasini baholash, foydalanuvchi tajribasini tahlil qilish va tezkor rivojlanish amaliyotini qo'llash bo'yicha tushunchalar berilgan. U ushbu optimallashtirishning ijobiy natijalarini, jumladan, samaradorlikni oshirish, mijozlar tajribasini yaxshilash va ma'lumotlarni ilg'or boshqarishni ta'kidlaydi.

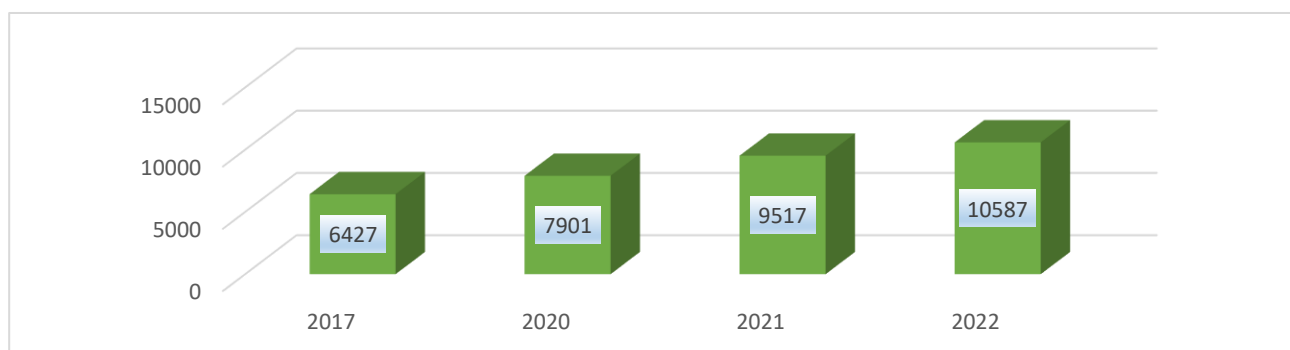
TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli iqtisodiyotda ma'lumotlarning ahamiyati, ishlab chiqarish omillari tizimini o'zgartirmoqda, ma'lumotlar endi raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy omiliga aylanmoqda. Qiymatga asoslangan ma'lumotlar elementlari ta'siri ostida an'anaviy ishlab chiqarish omillari, masalan, yer, mehnat, kapital raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga ko'maklashish maqsadida yanada optimallashtirildi va qayta tashkil etildi [9]. Raqamli iqtisodiyotning iqtisodiyot tarmoqlariga ta'siri 1-rasmda keltirilgan.

1-rasm. Raqamli iqtisodiyotning iqtisodiyot tarmoqlariga ta'siri

Mamlakatimizda so'nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish darajasi salmoqli tarzda o'sib kelmoqda hamda raqamli iqtisodiyot ulushi yildan yilga YaIM da o'sib kelmoqda. Quyidagi tahlillarda mamlakatimizdagi ijobiy dinamik o'zgarishlarni kuzatish mumkin. Axborot va aloqa sohasida faoliyat ko'rsatayotgan korxona va tashkilotlar soni 2-rasmda keltirilgan.

2-rasm. Axborot va aloqa sohasida faoliyat ko'rsatayotgan korxona va tashkilotlar soni (ming birlikda)

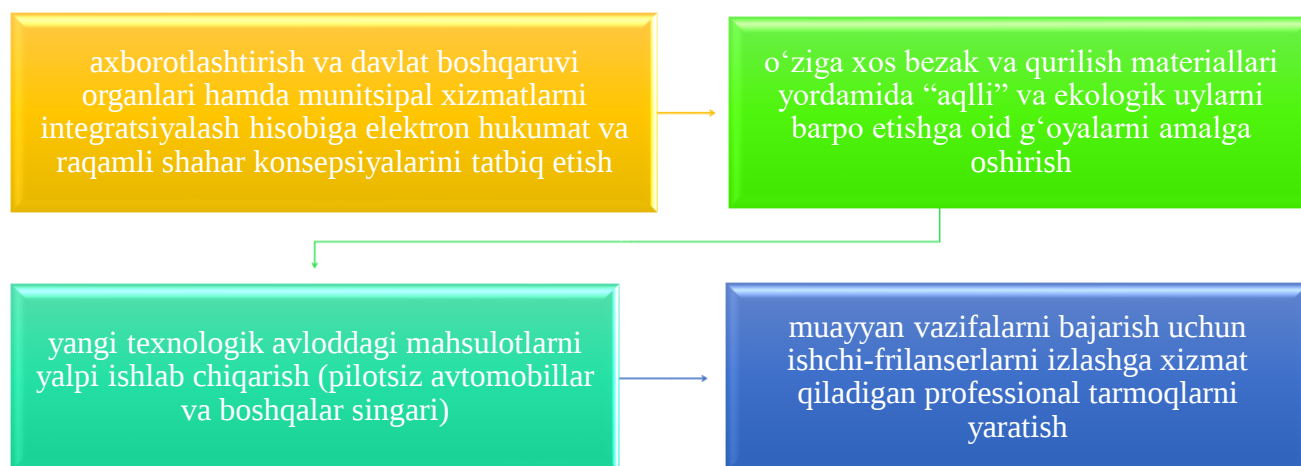
Yuqoridagi tahlildan ko'rinib turibdiki, "axborot va aloqa" sohasidagi korxonalar soni sezilarli darajada o'sib kelmoqda 2017-yilga nisbatan 2022-yilda jami korxonalarning soni 61 foizga o'sgan.

Raqamli iqtisodiyotga bo'lgan qiziqish jamiyat va iqtisodiyotda ro'y bergan jiddiy o'zgarishlar tufayli sezilarli darajada o'sdi. Zamonaviy texnologiyalar va platformalar mijozlar, hamkorlar va davlat tashkilotlari bilan shaxsiy muloqotni minimallashtirish hisobiga korxonalar va jismoniy shaxslarga xarajatlarni qisqartirishga yordam berdi, shuningdek, o'zaro muloqotni yanada tez va oson yo'lga qo'yishga imkoniyat yaratdi. Natijada tarmoq resurslariga asoslangan, raqamli yoki elektron iqtisodiyot paydo bo'ldi. "Raqamlashtirish" so'zi aslida yangi atama bo'lib, innovatsion boshqaruv va ish yuritish jarayoniga IT yechimlarning jalb etilishini, buning samarasi o'laroq esa internet

buyumlardan tortib, elektron hukumatgacha bo'lgan barcha tizimlarda axborot texnologiyalarini qo'llashni ko'zda tutadi. Iqtisodiyotning raqamli segmentiga tegishli bosh manba tranzaksion sektorning o'sishidir. Jahon banki hisob-kitoblarga binoan, tezkor internet foydalanuvchilarining 10 foizga ko'payishi yillik YaIM ko'lamini 0,4 foizdan 1,4 foizgacha oshirishi mumkin ekan. Ayniqsa, bu transport, savdo, logistika va shu singari internet bilan faol ishlovchi sohalarga cheksiz qulayliklar yaratadi. Eng ahamiyatlisi, bu ko'rsatkichlar barqaror tarzda o'sib boradi. Shubhasiz, raqamli iqtisodiyotning samaradorligiga nafaqat axborot texnologiyalarining qamrovi va infratuzilmaning mavjudligi, balki ishbilarmonlik muhiti, inson kapitali va muvaffaqiyatli boshqaruv instrumentlari kabi standart iqtisodiy mezonlar ham ta'sir ko'rsatadi. Binobarin, iqtisodiy taraqqiyot aynan ularga tayanadi, bu esa ushbu mezonlarning raqamli iqtisodiyot rivojlanishida avvalgiday muhim o'rin tutishini bildiradi.

Hozir butun dunyo bo'ylab yangi servislar va biznes modellarni yaratish uchun IT instrumentlardan foydalanadigan eski va yangi kompaniyalar aksariyat sohalarda yetakchi bo'lgan kompaniyalarga kuchli raqobat tug'dirmoqda. Prognozlariga ko'ra, yaqin yillarda makroiqtisodiyot "lean production", addiktiv, nano va biotexnologiya mezonlariga tayanadigan ishlab chiqaruvchilarga qattiq bog'liq bo'lishi kutilmoqda. Shu munosabat bilan oqilona boshqaruv uchun zarur hisoblangan axborot ko'lami ham ortib boradi, ishlab chiqarish va fuqarolar muloqoti, biznes va davlat organlarini boshqarish tuzilmasi esa jiddiy o'zgarishlarni boshdan kechiradi.

Quyidagilar bunda ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyot yo'liga bosqichma-bosqich chiqish uchun asosiy shart va omillar sifatida ko'rsatilmoqda: (3-rasm)

3-rasm. Biznesga ishlab chiqarish va boshqaruvda tovar va elektron xizmatlar

Yuqoridagilar jadvalda biznesga ishlab chiqarish va boshqaruvda tovar va elektron xizmatlar integratsiyalanadigan zamonaviy platformalar yordamida xarajatlarni qisqartirishga imkoniyat beradi. Birinchi galda bu masala xizmatlar buyurtmasi

integratsiyasi, resurslardan birgalikda foydalanish, kontragentlarni tanlash, elektron savdoni yuritish, to'lovlar va boshqalarga tegishlidir.

Texnologik raqamli muhit – bu yuridik va jismoniy shaxslar hamkorlikdagi faoliyat uchun butunlay yangi muloqotni yo'lga qo'yadigan "akvarium" hisoblanadi. Axborot texnologiyalari korxonalarga butunlay yangi, yanada jadal ish sur'atlarini o'zlashtirish hamda xizmat va mahsulotlar shaklini xilma-xillashtirishga imkoniyat yaratadi. Bundan tashqari, tadqiqotchilar qisqa saqlanadigan mahsulotlarning bozorga chiqarilishi haqida ham gapirishmoqda. Xizmat ko'rsatish sohasi haqida gapiradigan bo'lsak, axborot texnologiyalari ko'plab kundalik vazifalarni hal qiladi, buning natijasida esa yirik ko'lamdagi amallar tezroq, arzonroq, qulayroq va o'rtadagi vositachilarsiz bajariladi. Elektron savdo, internet-banking va boshqa shu kabi zamonaviy yo'nalishlar kundan kunga rivojlanib bormoqda. Natijada daromadni oshirish uchun aksar sohalarda avtomatik tarmoqli servislar (masalan, sifatli veb-sayt yoki mobil ilova kabi) biznesdagi vositachilar o'rini egallamoqda. Buning samarasi o'laroq biznes xizmatga belgilangan narxlarni sezilarli darajada tushirishi, makroiqtisodiy yo'nalishda esa yakka ishlab chiqarish va noto'liq bandlik ko'rsatkichlari o'sishi mumkin. Shuningdek, kraudfanding va kraudsorsing kabi yo'nalishlar ham hozirda yangi iqtisodiy texnologiyalar sirasiga kiritilmoqda. Iqtisodchilarning fikriga ko'ra, ayni vaqtda bu kabi o'zgarishlar natijasida qo'shimcha qiymatni chiqarib olish amaliyotiga asoslangan iqtisodiyot hamkorlik va manfaatlarni baham ko'rish ("sharing-economy") iqtisodiyotiga almashmoqda. Bu esa bozordagi raqobat o'z o'rini o'zaro manfaatli kooperatsiyaga va hamkorlikka faol bo'shatishi, shu bilan birga, vertikal muloqotdan o'zaro teng munosabatlar va bir-birini to'ldiruvchi xizmatlarga o'tishiga umid uyg'otadi. Taxminlarga ko'ra, bu servislar sonining ortishi va xizmatlarga doir elektron savdo hajmining o'sishida o'z aksini topadi.

Ta'kidlanishicha, raqamli texnologiyalar iqtisodiyotga bog'liq 50 foizdan ortiq sohalarni keskin o'zgartirib yuboradi. Ushbu qarash axborot texnologiyalari va raqamli platformalar biznes modellarni keskin o'zgartirib, ularning samaradorligini vositachilarni bartaraf etishi va jarayonlarni optimallashtirishiga asoslangan.

Rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda IT sohasida taxminan 1 foiz aholi mehnat qiladi, ushbu sektor ish o'rinlarini boshqalarga solishtirganda nisbatan kamroq yaratadi. Biroq IT yo'nalishining yuksalishi yangi texnologiyalarni o'zlashtirayotgan boshqa sohalarda ish o'rinlarining yaratilishiga turtki beradi (IT sohasida yaratilgan har 1 ta yangi ish o'rni uchun yondosh sohalarda 4,9 ta ish o'rni to'g'ri keladi).

XULOSA VA TAKLIFLAR

Raqamli iqtisodiyot tadbirkorlar va o'zi uchun ishlaydigan insonlarga yangi ufqlarni dadil ochib bermoqda. Ko'pincha IT sohasining rivojiga qo'shilgan hissa iqtisodiyotning rivojlanishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, odamlar va biznes uchun yangi turdagi xizmatlarning paydo bo'lishi, elektron hukumat loyihalari doirasida xarajatlarining qisqarishiga zamin yaratadi. Shu bilan bir vaqtda, axborot texnologiyalarini tatbiq etishdan hosil bo'lgan umumiy effekt kutilganidan samarasizroq bo'lib chiqadi va bir xil tartibda taqsimlanmaydi. Bu kabi investitsiyalardan maksimal

natija olish uchun texnologiyalarning Jahon banki tayyorlagan ma'ruzasida "analog to'ldiruvchilar" deb nomlangan boshqa omillar bilan o'zaro ta'sirini yaxshi tushunish talab etiladi.

Ular qatorida:

- faol ishbilarmonlik muhitini qo'llab-quvvatlaydigan hamda biznes va insonlarga raqamli iqtisodiyot texnologiyalaridan raqobat va innovatsiyalar, xarajatlarni qisqartirish, shuningdek, turmush farovonligini oshirish uchun foydalanishga imkon beradigan normativ-huquqiy baza;

- biznes menejmenti va davlat xizmatchilarida axborot texnologiyalarini qo'llashga doir to'laqonli ko'nikmalar;

- axborot texnologiyalaridan foydalanish yo'nalishida konsalting xizmatlarini ko'rsatadigan institutlar (davlat va xususiy) o'rin olgan.

Raqamli iqtisodiyot hosil qiladigan effektlarni to'liq sanab o'tish ancha murakkab ish, binobarin, elektron servislar va meta ma'lumotlardan foydalanish imkoniyati iqtisodiy obyektlarga taqdim etadigan aloqalarni to'laqonli tarzda baholash ancha mushkuldir. Shu bois axborotlashtirishga sarflanadigan investitsiyalarning muhimligini, ayniqsa davlat darajasida asoslash bir qadar qiyin vazifa hisoblanadi. U yoki bu sohada yaratilgan gigabayt axborotni real holatda har doim ham hisoblab chiqishning imkonsizligi o'z-o'zidan tushunarli hodisadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_economy
2. <http://xs.uz/uzkr/post/davlatimiz-rahbari-2030-jilgacha-raqamli-ozbekiston-2030-dasturini-amalga-oshirishni-taklif-etdi>
3. <https://yuz.uz/uz/news/raqamli-iqtisodiyot-taraqqiyot-sari-qisqa-yol>
4. Ozoda Abdullayeva, Nosirjon Mallaboyev Process of student self-education and its design. Vol 27 No 2 (2018): Scientific Journal of Polonia University
5. Маллабоев Н., Имамназаров Э., Абдуллаева Н, Перспективы производства продуктов питания. //“Экономика и социум” №5(48) 2018. С. 770-773
6. N.M.Mallaboev, I.A.Xolmirzaev; Joint educational educational work of the teacher and student and methods of improving the quality of education// Экономика и социум.-Москва, 2019.-№ 6(61) С. 48-53
7. Abdullaeva N, Mamurova F, Mallaboev N. Efficiency of experimental preparation use multimedia to enlarge some questions //Экономика и социум.-Москва, 2018.-№ 5(48) С. 11- 13
8. Muminova E., Honkeldiyeva G., Kurpayanidi K., Akhunova S., & Hamdamova S. (2020). Features of Introducing Blockchain Technology in Digital Economy Developing Conditions in Uzbekistan. In E3S Web of Conferences (Vol. 159, p. 04023). EDP Sciences.
9. Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni 08.01.2019-yildagi PF-5614-son.